

Dr hab. Małgorzata Rosalska
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Karoliny Spałek „Edukacja nieformalna
rodziców w procesie poradnictwa logopedycznego”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Stopińskiej-Pająk, prof. ucz.**

Rozprawa doktorska mgr Karoliny Spałek pt. *Edukacja nieformalna rodziców w procesie poradnictwa logopedycznego* stanowi obszerne, interdyscyplinarne studium poświęcone procesom uczenia się osób dorosłych w szczególnej sytuacji życiowej, jaką jest konfrontacja rodzica z trudnościami dziecka w zakresie rozwoju mowy, komunikowania się oraz szerzej rozumianego funkcjonowania językowego. Praca została przygotowana pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Stopińskiej-Pająk, prof. AWSB, i obejmuje 308 stron maszynopisu, w tym wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie, bibliografię, wykaz tabel, streszczenie w języku polskim i angielskim. Struktura rozprawy wskazuje na zamysł uporządkowania problematyki od szerokiego tła społeczno-kulturowego, przez rozważania andragogiczne, poradoznawcze i logopedyczne, po część metodologiczną i analizę materiału empirycznego. Układ ten jest logiczny, spójny i sprzyja realizacji poznawczego celu pracy.

Przedmiotem rozprawy jest edukacja nieformalna rodziców w procesie poradnictwa logopedycznego, rozumiana jako proces złożony, indywidualny, przebiegający poza formalnymi instytucjami kształcenia, a jednocześnie silnie związany z doświadczeniem codzienności, kryzysem rodzicielskim, poszukiwaniem pomocy specjalistycznej oraz stopniowym nabywaniem kompetencji potrzebnych do wspierania dziecka. Autorka lokuje swoje badania na pograniczu andragogiki, poradownictwa i logopedii, uzasadniając, że gabinet logopedyczny nie jest wyłącznie miejscem diagnozy i terapii dziecka, lecz także przestrzenią edukacyjną dla rodzica. Ta teza stanowi główną oś całej dysertacji i należy uznać ją za trafną, poznawczo płodną oraz ważną praktycznie.

Wybór tematu oceniam wysoko. Problematyka edukacji nieformalnej rodziców w procesie poradnictwa logopedycznego nie należy do obszarów szeroko opracowanych w

polskiej literaturze naukowej. Wprawdzie istnieją publikacje dotyczące terapii logopedycznej dzieci, współpracy z rodziną, roli rodzica w kontynuowaniu ćwiczeń oraz poradnictwa jako takiego, jednak doświadczenie edukacyjne rodziców, ich emocje, strategie poszukiwania wiedzy, przeobrażenia ról i znaczeń nadawanych kontaktowi ze specjalistą pozostają zagadnieniami wymagającymi pogłębionej eksploracji. Doktorantka słusznie zauważa, że rola rodzica bywa w praktyce logopedycznej ujmowana instrumentalnie: rodzic ma wykonywać zalecenia, utrzymywać ćwiczenia, organizować dziecku warunki do pracy, natomiast rzadziej traktowany jest jako podmiot uczący się, przeżywający, interpretujący i przekształcający własne rozumienie sytuacji dziecka. Tę lukę badawczą rozprawa w znacznym stopniu wypełnia.

Na pozytywną ocenę zasługuje również konsekwentne osadzenie rozprawy w perspektywie edukacji dorosłych. Autorka nie ogranicza się do stwierdzenia, że rodzice „zdobywają informacje”. Przedstawia ich uczenie się jako proces biograficzny, doświadczeniowy i potencjalnie transformatywny. Odwołuje się do koncepcji Petera Alheita, Petera Jarvisa i Jacka Mezirowa, wskazując, że rodzicielska konfrontacja z trudnością dziecka może uruchamiać proces reinterpretacji własnej biografii, zmiany dotychczasowych przekonań, rekonstrukcji roli rodzica oraz wypracowania nowych sposobów działania. To ujęcie pozwala uniknąć redukcji poradnictwa logopedycznego do transmisji instrukcji. W dysertacji poradnictwo zostaje potraktowane jako relacyjna, komunikacyjna i edukacyjna sytuacja współtworzenia znaczeń.

Rozdział pierwszy poświęcony jest edukacji nieformalnej dorosłych w ponowoczesności. Autorka szeroko omawia konteksty nowoczesności i ponowoczesności, odwołując się między innymi do Zygmunta Baumana, Anthony’ego Giddensa, Ulricha Becka, Jeana-François Lyotarda, Zbyszko Melosika, Tomasza Szukdlarka. Ten rozdział buduje tło dla rozumienia współczesnego rodzicielstwa jako doświadczenia zanurzonego w niepewności, nadmiarze informacji, kryzysie zaufania do autorytetów i jednoczesnej potrzebie korzystania z systemów eksperckich. Zaletą tej części pracy jest szerokość spojrzenia oraz próba powiązania edukacji rodziców z przemianami społecznymi, kulturowymi i technologicznymi. Autorka trafnie zauważa, że współczesny rodzic działa w warunkach paradoksu: ma dostęp do ogromnej liczby źródeł informacji, lecz nie zawsze potrafi ocenić ich wiarygodność, przełożyć je na praktykę lub odnieść do indywidualnej sytuacji własnego dziecka.

Jednocześnie ta część pracy ujawnia pewną słabość kompozycyjną. Rozważania o ponowoczesności są miejscami bardzo rozległe i obejmują szerokie spektrum problemów: kryzys tożsamości, indywidualizm, konsumpcjonizm, technologię, samotność, FOMO, rodzinę, role rodzicielskie, pracę, globalizację i relacje społeczne. Nie wszystkie te wątki pozostają w jednakowo ścisłym związku z głównym przedmiotem badań. Rozdział zyskałby na większej dyscyplinie argumentacyjnej, gdyby Autorka wyraźniej podporządkowała poszczególne partie pytaniu o to, w jaki sposób ponowoczesne warunki życia modyfikują proces uczenia się rodziców w sytuacji korzystania z poradnictwa logopedycznego. Obecna wersja świadczy o dużej erudycji, lecz miejscami erudycja ta dominuje nad funkcją analityczną wywodu.

Rozdział drugi dotyczy poradnictwa w rzeczywistości ponowoczesnej. Autorka przedstawia poradnictwo i poradoznawstwo, omawia ewolucję wsparcia specjalistycznego oraz ukazuje poradnictwo jako przestrzeń edukacji nieformalnej osób dorosłych. To rozstrzygnięcie jest dla całej rozprawy kluczowe. Poradnictwo zostaje ujęte nie tylko jako udzielanie rad, lecz jako proces towarzyszenia, interpretowania sytuacji, wspierania decyzyjności i współtworzenia sposobów radzenia sobie z trudnością. W tym sensie praca dobrze wpisuje się w tradycję poradoznawczą, w której akcentuje się relacyjność, sytuacyjność, biograficzność i dialogiczność procesu pomagania. Autorka przekonująco pokazuje, że rodzic zgłaszający się do logopedy nie jest jedynie odbiorcą specjalistycznej informacji, lecz osobą, która znajduje się w określonym momencie biografii i próbuje nadać sens trudnościom dziecka.

Rozdział trzeci, poświęcony poradnictwu logopedycznemu jako przestrzeni wsparcia i edukacji współczesnego rodzica, należy do najbardziej istotnych fragmentów teoretycznych rozprawy. Autorka dokonuje krytycznej analizy literatury dotyczącej poradnictwa w logopedii, wskazuje wyzwania praktyki logopedycznej oraz omawia miejsce rodzica w procesie wsparcia. Wartością tej części jest zestawienie perspektywy polskiej i anglojęzycznej. Doktorantka zwraca uwagę, że w literaturze polskiej poradnictwo logopedyczne bywa nadal w dużej mierze wiązane z przekazywaniem informacji o diagnozie, terapii i zaleceniach, podczas gdy literatura anglojęzyczna oraz rekomendacje organizacji branżowych mocniej eksponują aspekt wsparcia emocjonalnego rodziny, relacji terapeutycznej oraz przygotowania specjalistów do

prowadzenia poradnictwa. Ta obserwacja stanowi ważne uzasadnienie naukowej i praktycznej potrzeby podjętych badań.

Rozdział metodologiczny został opracowany starannie i obejmuje paradygmat badawczy, przedmiot badań, cele, pytania badawcze, metodę i technikę, charakterystykę uczestników, procedurę badawczą, analizę materiału oraz kwestie etyczne. Głównym celem badań jest opisowa charakterystyka edukacji nieformalnej rodziców w procesie poradnictwa logopedycznego. Cele dodatkowe obejmują wskazanie potrzeb i oczekiwań rodziców poszukujących porad u logopedy oraz przedstawienie doświadczeń rodziców korzystających z poradnictwa logopedycznego. Tak sformułowany cel jest zgodny z eksploracyjnym i jakościowym charakterem projektu. Autorka przyjmuje podejście jakościowe. Zastosowała metodę biograficzną oraz wywiad narracyjny. Wybór ten oceniam jako adekwatny. Badanie edukacji nieformalnej, zwłaszcza tej, która bywa nieintencjonalna, rozproszona i osadzona w doświadczeniu kryzysu, wymaga metody pozwalającej na uchwycenie indywidualnych znaczeń. Wywiad narracyjny daje możliwość rekonstrukcji przebiegu doświadczeń rodzica, pozwala obserwować nie tylko deklaracje dotyczące zdobywanej wiedzy, ale także sposób organizowania opowieści, wskazywania punktów zwrotnych, porządkowania emocji oraz interpretowania relacji ze specjalistami. Doktorantka świadomie odwołuje się do tradycji badań narracyjnych i biograficznych, między innymi do Kai Kaźmierskiej, Katarzyny Waniek, Fritza Schützego, Elżbiety Dubas, Mirosławy Nowak-Dziemianowicz i Danuty Urbaniak-Zajac.

Materiał empiryczny obejmuje dziewiętnaście wywiadów narracyjnych z rodzicami dzieci korzystających z pomocy logopedycznej: siedemnaście wywiadów z matkami i dwa z ojcami. Uczestnicy zostali dobrani spośród osób, które korzystały lub korzystają z pomocy logopedy, a zgłoszenia następowały między innymi w odpowiedzi na ogłoszenie internetowe. Grupa jest zróżnicowana pod względem wieku, wykształcenia, miejsca zamieszkania, sytuacji rodzinnej i liczby dzieci. Wśród dzieci występowały różne trudności, między innymi wady wymowy, opóźniony rozwój mowy, mutyzm wybiórczy, afazja i autyzm. Taki dobór próby odpowiada jakościowemu zamysłowi badania, ponieważ celem nie była reprezentatywność statystyczna, lecz uchwycenie zróżnicowanych doświadczeń rodzicielskich.

Należy jednak odnotować ograniczenia tej części projektu. Pierwszym jest wyraźna przewaga narracji matek nad narracjami ojców. Sama ta proporcja jest zrozumiała społecznie i zapewne odzwierciedla rzeczywistą większą aktywność matek w kontaktach terapeutycznych, lecz w pracy mogłaby zostać silniej problematyzowana. Ojcostwo w procesie poradnictwa logopedycznego jawi się jako wątek wymagający osobnej refleksji. Drugim ograniczeniem jest samoselekcyjny charakter próby. Do badania zgłosiły się osoby gotowe opowiedzieć o własnych doświadczeniach, często zaangażowane, refleksyjne, zainteresowane tematem. Może to oznaczać, że mniej widoczne pozostają doświadczenia rodziców zdystansowanych, nieufnych wobec specjalistów, nisko zaangażowanych, wykluczonych komunikacyjnie lub mających trudności z dostępem do poradnictwa. Trzecim ograniczeniem jest pozycja samej Autorki jako aktywnej zawodowo logopedki. To niewątpliwie stanowi jej zasób interpretacyjny i pozwala lepiej rozumieć praktyczne konteksty wypowiedzi rodziców, lecz równocześnie wymaga pogłębionej autorefleksji metodologicznej nad możliwym wpływem doświadczenia zawodowego na prowadzenie wywiadów, dobór pytań, relację z badanymi oraz interpretację materiału.

Rozdziały piąty i szósty stanowią empiryczne centrum rozprawy. Rozdział piąty poświęcony jest trajektoriom zmian w edukacji nieformalnej rodziców podczas poradnictwa logopedycznego. Autorka identyfikuje kryzys jako punkt zwrotny uruchamiający proces uczenia się, analizuje emocjonalną dynamikę doświadczeń rodziców oraz opisuje wielowymiarowość źródeł i praktyk uczenia się. Szczególnie wartościowe jest pokazanie, że edukacja nieformalna rodziców rozpoczyna się często jeszcze przed formalnym kontaktem ze specjalistą. Rodzice obserwują dziecko, porównują jego rozwój z normami i doświadczeniami innych dzieci, szukają informacji w Internecie, rozmawiają z rodziną, nauczycielami, lekarzami i innymi rodzicami. Proces ten ma charakter mozaikowy, nielinearny, emocjonalnie obciążony i zróżnicowany pod względem jakości źródeł. Ważnym ustaleniem jest wskazanie kryzysu jako początku trajektorii edukacyjnej. Nie chodzi jedynie o kryzys rozumiany psychologicznie, lecz także o sytuację poznawczą, w której dotychczasowe zasoby rodzica okazują się niewystarczające. Rodzic zaczyna się uczyć, ponieważ musi zrozumieć, co dzieje się z dzieckiem, jakie działania podjąć, komu zaufać, jak odróżnić informacje rzetelne od przypadkowych, jak włączyć zalecenia terapeutyczne w codzienność rodziny. Autorka

przekonująco pokazuje, że w takim ujęciu uczenie się rodzica nie jest dodatkiem do terapii dziecka, ale jednym z jej warunków.

Rozdział szósty koncentruje się na doświadczeniach edukacyjnych rodziców korzystających z poradnictwa logopedycznego, ujętych w triadzie: wiedza – praktyka – emocje. Autorka analizuje dynamikę nabywania wiedzy, ewolucję kompetencji rodzicielskich, przemiany oczekiwań oraz transformację ról rodzicielskich. Bardzo cenne jest wydobycie z materiału empirycznego ról, które rodzice stopniowo przyjmują: inicjatora procesu diagnostyczno-terapeutycznego, kontynuatora terapii poza gabinetem, koordynatora różnych form wsparcia, motywatora dziecka, obserwatora postępów, edukatora innych członków środowiska dziecka, a niekiedy także edukatora innych rodziców. To ustalenie ma istotne znaczenie dla praktyki logopedycznej, ponieważ pokazuje, że rodzic nie jest biernym odbiorcą zaleceń, lecz uczestnikiem procesu, którego sprawczość może wzrastać wraz z rozwojem wiedzy, rozumienia i relacji ze specjalistą.

Szczególnie wysoko oceniam obecność emocji jako pełnoprawnej kategorii analitycznej. W wielu opracowaniach dotyczących terapii logopedycznej rodzic pojawia się głównie jako osoba odpowiedzialna za realizację zaleceń. Tymczasem w recenzowanej pracy emocje rodzicielskie — niepokój, lęk, poczucie winy, frustracja, ulga, nadzieja, zaufanie, bezradność, sprawczość — zostają potraktowane jako element procesu edukacyjnego. Autorka pokazuje, że emocje nie są jedynie tłem, lecz wpływają na gotowość do uczenia się, przyjmowanie informacji, ocenę specjalisty, konsekwencję w pracy z dzieckiem i sposób interpretowania postępów. Jest to w mojej opinii jedna z najważniejszych wartości rozprawy.

Na uznanie zasługuje również praktyczny wymiar dysertacji. Autorka formułuje zalecenia dla logopedów, wskazując na potrzebę traktowania poradnictwa logopedycznego jako sytuacji edukacyjno-relacyjnej, w której znaczenie ma zarówno treść przekazywanych informacji, jak i sposób komunikacji, dostosowanie języka do możliwości rodzica, uważność na emocje, budowanie relacji partnerskiej, wspieranie sprawczości oraz wyjaśnianie sensu podejmowanych działań. Wnioski te są dobrze zakorzenione w materiale empirycznym i mogą znaleźć zastosowanie w praktyce terapeutycznej, kształceniu logopedów, doskonaleniu zawodowym oraz projektowaniu standardów współpracy z rodziną.

Wartość naukowa rozprawy polega przede wszystkim na połączeniu trzech obszarów: andragogiki, poradownictwa i logopedii. Interdyscyplinarność nie ma tu charakteru deklaratywnego. Autorka rzeczywiście próbuje pokazać, że proces terapii logopedycznej dziecka nie może być w pełni zrozumiany bez uwzględnienia uczenia się rodzica, a proces uczenia się rodzica wymaga analizy biograficznej, emocjonalnej, relacyjnej i społecznej. Praca wnosi do polskiego dyskursu logopedycznego ważną kategorię edukacji nieformalnej rodziców, a do andragogiki — interesujący empiryczny przykład uczenia się dorosłych uruchamianego przez kryzys rodzicielski i kontakt ze specjalistycznym systemem pomocy.

Rozprawa ma także istotne znaczenie dla poradownictwa. Pokazuje bowiem, że poradnictwo specjalistyczne nie powinno być redukowane do dystrybucji wiedzy eksperckiej. Rodzic potrzebuje informacji, ale potrzebuje także uznania, wysłuchania, uporządkowania doświadczenia, pomocy w rozumieniu sytuacji i wsparcia w przejściu od niepokoju do działania. W tym sensie rozprawa wpisuje się w nurt myślenia o poradnictwie jako procesie biograficznego uczenia się dorosłych.

Od strony formalnej praca została przygotowana z dużą starannością. Bibliografia jest obszerna i obejmuje literaturę z zakresu edukacji dorosłych, badań biograficznych, poradownictwa, socjologii ponowoczesności, pedagogiki rodziny, logopedii. Autorka wykazuje dobrą orientację w literaturze polskiej i zagranicznej. Język rozprawy jest zasadniczo poprawny, komunikatywny i naukowy. W niektórych partiach zauważalna jest skłonność do rozbudowanych, eseistycznych ujęć oraz powracających metafor, zwłaszcza metafory wrzosowiska. Zabieg ten nadaje pracy wyrazisty rys stylistyczny, jednak w rozprawie doktorskiej wymaga ostrożności. Metafora może pełnić funkcję organizującą, ale nie powinna zastępować precyzji pojęciowej. W recenzowanej pracy nie przekracza ona granicy akceptowalności, choć miejscami osłabia dyscyplinę akademickiego wywodu. W pracy pojawiają się drobne uchybienia językowo-redakcyjne, przede wszystkim literówki, błędy składu oraz pojedyncze nieścisłości wymagające korekty przed ewentualną publikacją rozprawy. Nie mają one charakteru systemowego i nie obniżają zasadniczej wartości merytorycznej dysertacji, lecz wskazują na potrzebę starannej korekty końcowej. Szczególnie zwracam uwagę na pojedyncze omyłki rzeczowo-językowe, na przykład zapis „Zbigniewa Baumana” zamiast Zygmunta Baumana (s. 73) czy Tomasza Szudlarka zamiast Szkudlarka (s. 19, przypis). Niespójne jest także

nazewnictwo ASHA. W tekście pojawia się „American Speech, Language and Hearing Association”, natomiast w bibliografii i w standardowym zapisie używa się formy American Speech-Language-Hearing Association. Warto ujednolicić zapis nazwy organizacji w całej pracy. Warto także zwrócić uwagę na „literówki” w zapisie tytułów publikacji anglojęzycznych.

Podsumowując, do najważniejszych zalet rozprawy zaliczam aktualność i oryginalność problematyki, trafne rozpoznanie luki badawczej oraz interdyscyplinarne osadzenie tematu. W mojej ocenie mgr Karolina Spałek wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Potrafiła sformułować ważny problem badawczy, uzasadnić jego znaczenie, osadzić go w literaturze oraz zaprojektować i zrealizować spójny projekt badawczy. Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wnosi wkład w rozwój wiedzy o edukacji nieformalnej dorosłych oraz poszerza refleksję nad poradnictwem logopedycznym w Polsce.

Konkluzja

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Karoliny Spałek pt. *Edukacja nieformalna rodziców w procesie poradnictwa logopedycznego* spełnia wymagania określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce: prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki, potwierdza jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Podjęty temat jest ważny poznawczo i praktycznie, a dysertacja wnosi istotny wkład w refleksję nad edukacją nieformalną dorosłych oraz poradnictwem logopedycznym. Wskazane w recenzji uwagi krytyczne nie podważają wartości naukowej pracy. Wnoszę zatem o dopuszczenie mgr Karoliny Spałek do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

Poznań, 27 maja 2026